

BODÓ MÁRTA

A KATOLIKUS DIÁKSZÍNJÁTSZÁS KÖZÖSSÉGÉPÍTŐ EREJE ERDÉLYBEN

■ Dénes Anna Szeréna szociális testvért a kommunista hatalom tíz év börtönre ítélte, hatot különböző feyházakban töltött, négyet kényszerlakhelyen a Bărăganban. Előtte és utána egyaránt foglalkozott az ifjúsággal. Egy 2008-ban készült interjúban mesélt erről: „A fiatalokkal való foglalkozást otthonról, a családból hozom. Édesapám fogta össze a fiatalokat Csíkmenaságon. Táncokat, színdarabokat tanultunk vele, ő a magatartásával nevelte a fiatalokat. [...] A Társaságban a leánykört vezettem, legtöbbször nyolcvan lánnyal foglalkoztam egyszerre. Itt jól fel tudtam használni, amit otthon láttam. A velük való foglalkozáshoz nem jámborkodás kellett, hanem a realitás volt a fontos. Egy konkrét eset: jött egyik lány, hogy eljegyzésre kell mennie, és nem tud táncolni. Sírt, kesergett szegény, nem tehettem mást vele, mint megtanítottam táncolni. Persze mondhattam volna neki, hogy ne aggódj, majd imádkozom, és a jó Isten megsegít. De ez nem oldotta volna meg a problémáját.”¹

„Tipikus” 20. századi szerzetesi sors a Szeréna testvéré: a katolikus vidéken felnőtt lány lelkesen választja azt a női közösséget, amely akkoriban, a kisebbségi létet ízelgető Erdélyben (de Magyarországon is) az egyik leghaladóbb szellemű, a társadalmi kérdésekben szerepet vállaló csoport volt. Így lett szociális testvér, Slachta Margit frissen alapított rendjének, a „Társaságnak” a tagja. Főleg lányokkal, nőkkel foglalkoztak, igyekeztek a peremre szorulástól, kisodródástól, lecsúszástól megóvni őket, felkészíteni az átalakuló körülmények közt várható új életre. Szeréna testvér gyermekkorában látta, és egész életében ezt tette: a fiatalokat „táncba vitte”, a szó szoros és átvitt értelmében.

...az erdélyi piarista iskolák színpadain olyan színjátszó hagyomány alakult ki, amely a hivatásos színjátszás hazai elindulásának útját egyengette, az első hivatásos előadások szerzői közt nem egy piarista tanár volt.

Fontos mondata az, amelyben a színdarabok tanulását említi: a színjátékkal nevelésnek a katolikus egyházban is többszázados történelme van Erdélyben. Helyet kapott a tananyagban és azon kívül is: a nyilvános színpadi előadás a szép, érthető, választékos beszédmód, a magabiztos nyilvános fellépés, megjelenés gyakorlásának volt az alkalmas terepe. Trianon után a nemzeti és kulturális identitás őrzésének fontos kerete a szép magyar szó az erdélyi magyar közösség számára kiemelten fontos lett, a nevelők ezt őrizték, védtek, igyekeztek minél igényesebben továbbadni a felekezeti iskolákban is.

A százados iskolai színi gyakorlatról különféle forrásokat találtak és közöltek az iskolai dráma műfajának kutatói.² Szerintük az iskolai színjátszás termékeny időszaka a 17–18. század, ám a hivatásos színjátszás elindulásával visszaszorult.³ Az erdélyi felekezeti, ezen belül a katolikus iskolák történetét, nevelői tevékenységét vizsgálva mind az iskolai évkönyvekben, mind a korabeli katolikus sajtóban sok olyan adatra bukkantam, amely rögzíti a továbbélő, virágzó színi tevékenységet. Az *Erdélyi Iskola* című katolikus pedagógiai folyóirat elméleti írásokban is foglalkozott a színi neveléssel, nem utolsósorban előadásra ajánlott népi gyűjtést, darabokat, szavalókórusra adaptálható verseket, versciklusokat, tematikát közölt.⁴ Más korabeli lapok⁵ hír- és beszámolóanyagát vizsgálva pezsgő 20. század közepi színi tevékenység képe rajzolódik ki az érdeklődő előtt. Az adatok az erdélyi iskolai színjátszás 20. századi továbbélését, újraéledését mutatják. Ezt kiegészítette a szervezett iskolai színházlátogatás programja, Janovics Jenő vezetésével a kolozsvári színház kifejezetten diákok számára szervezett matinékat a darabot magyarázó bevezető előadással. Mindez jelentős közösségi élményt adott a fiataloknak.

Itt a terjedelmi korlátok miatt a teljes erdélyi palettát nem ismertethetem, csupán két kolozsvári katolikus iskola, a piaristák által vezetett fiúgimnázium⁶ és a Marianum leánynevelő intézet⁷ színházhoz, színjátszáshoz kapcsolódó, ezáltal a közösségformálást munkáló tevékenységeinek egy szeletét vázolom. A kirajzolódó kép jellemzi a korabeli gyakorlatot és közfelfogást.

A színház a nemzeti identitás szolgálatában

■ A két világháború közti erdélyi magyar közéletben az anyanyelvőrzés és -ápolás, a nemzeti kulturális azonosságtudat őrzése kiemelt szerepet kapott, ebben nagy mértékben alapoztak a színházra. Az erdélyi magyar iskolák helyzetében 1920 után különféle megszorítások következtek, de a diákszínjátszás folytatódott. Különféle keretek, alkalmak adódtak erre: az önképzőkör, a felekezeti hitbuzgalmi szervezetek (pl. a Mária-kongregáció), a cserkészlet, iskolai ünnepek stb. A kolozsvári diákság rendszeresen látogatója lett a színházi matinéknak, amelyekhez a bevezető előadást a város neves személyiségei, egyetemi tanárok, közírók, a város katolikus iskoláinak, tehát a diákok saját tanárai tartották. A bevezető előadásokat évente kötetben ki is adták,⁸ az *Erdélyi Magyar Lányok*⁹ mellékleteként szerkesztett füzetekben *Leány Színháza* címmel ünnepi műsoranyagot jelentettek meg.¹⁰ A kolozsvári diákság nagy létszámban, rendszeresen járt színházba, e diákelőadásokról rendszeresen hírt adott a *Jóbarát* című ifjúsági folyóirat, amely folyamatosan közölt szépirodalmi pályázati felhívásokat, darabokat, kritikákat, dráma- és színdarabköteteket ajánlott.

Iskolai ünnepélyek

■ Az évi rendszerességgel kiadott értesítőkből képet kapunk a teljes iskolai tevékenységről.¹¹ Az első világháborút és a kisebbségi létet övező általános csüggedés közepette a kolozsvári római katolikus főgimnázium tanári kara minden lehető-

séget megragadott: ünnepélyeket szerveztek, kiváló lelkiatyák bevonásával tartották az évi lelkigyakorlatokat, amikor lehetőség adódott rá, nagyszabású kirándulásra, országjárásra vitték a diákokat, az 1923/1924-es tanévben az általános hangulat javítására Patay József igazgató vidám órákat vezetett be az ünnepnapokat megelőző délutánra, tréfás szavalatok, énekek, jelenetek előadásával, álló- és mozgóképek vetítésével igyekeztek felderíteni a tanulói ifjúságot. 1925. május 13-án Jókai Móra emlékeztek, az ünnepségen a tanulók és külső közreműködők Récsei Ede intézeti tanárnak a *Diák Jókai* című ötfelvonásos életképét adták elő. „A közönség a tanulságos és szórakoztató életképet annyira megszerette, hogy 1925. máj. 17-én az egész Jókai-ünnepélyt megismételtük.”¹² 1926. március 25-én Kalazanti József évfordulóján a piarista rendalapító emlékét elevenítették fel. „Diákjaink az igazgatónak (Bíró Vencel) A *szent Alapító megtalálja hivatását* című jelenetét játszották. 1926. május 24- és 25-én Récsei Ede tanár *Diák típusok* című énekes vígjátékát játszották diákjaink.”¹³ E darabról az értesítőben, a tanári kar nyilvánoságot érintő tevékenységeinek rovatában azt is feljegyezték: ebben az évben írta a szerző, Récsei Ede piarista tanár.¹⁴

Az önképzőkori tevékenység betöltésével az iskolai ünnepélyek, a kongregációs, a cserkésztevékenység kiemeltebb szerepet kapott mint az ifjúság kreatív megnyilvánulásának lehetősége.¹⁵ Folytatódott a szavalatok, jó színelőadások bemutatása.¹⁶ Az 1926–27-es piarista iskolai értesítő arról számol be 21. pontként, hogy elkészült az új díszterem, amely „ízléses, kényelmes, tágas és színelőadásra is alkalmas színpaddal van felszerelve”,¹⁷ 1927–28-ban rendeztek itt ifjúsági előadásokat,¹⁸ az 1931–32-es iskolai évkönyv nyilvános vitákról számol be, amelyek a Mária-kongregáció keretében tartott ünnepségek műsorának élénkítésére szolgáltak.¹⁹

A Mária-kongregáció a katolikus ifjakat tömörítő hitbuzgalami és kulturális-önképző szervezet volt, ahol alkalmi színelőadásokat is tartottak. A kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium kongreganistáinak 1926-ban, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén rendezett előadásának műsorában az intézet énekkara lépett fel, versek, zeneszámok hangzottak el, vetítettképes előadás volt.²⁰ A Mária-kongregáció 1936-ban Kalazanti Szent József tiszteletére rendezett műsoros ünnepélyt, a híradás szerint²¹ „az ünnepély legértékesebb száma egy háromfelvonásos színmű volt” – nem derül ki, milyen darabról van szó, de valószínűsíthető más forrásokból, hogy Bíró Vencel darabja ez,²² énekbetéttel, amelynek szerzője Szőke Lajos. A történész piarista szerzetestanár Bíró Vencel hasonló jellegű darabja a *Báthory István* című történelmi jelenet,²³ amely a fejedelem születése 400. évfordulójára való készület jegyében íródott, akkor adták elő a diákok. A rend kolozsvári háztörténete erre így emlékezik: „Szép és sokoldalú tevékenységet fejtenek ki az atyák is. Különösen ki kell emelni Bíró Vencelt, a Báthory-Apor szeminárium igazgatóját. Ez évben ünnepelte meg az erdélyi katolikuság, Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király születésének 400 éves évfordulóját. Az egyházmegyei főhatóság megbízásából megírta a fejedelem életrajzát, mely könyvben is megjelent. A fejedelem emlékére ünnepség is volt. Az ünnepséget nov. 15-én ünnepi szentmise vezette be, melyet Majláth püspök úr mutatott be. A díszteremben az ünnepi beszédet az egyházmegyei tanács világi elnöke, dr. Gyárfás Elemér szenátor mondta. A fejedelem szobrát a szeminárium udvarán állították fel. Itt a beszédet Balázs András dr. pápai prelátus mondta, a szobrot beszéddel az intézet igazgatója, Bíró Vencel vette át. A gimnázium is rendezett kis ünnepséget, melyen az ifjúság egy kis jelenetet adott elő Báthory életéből, mit szintén Bíró Vencel írt.”²⁴

1936 Mikuláskor nyolcadikos diákok Farkas Imre *Iglói diákok* című operettjét adták elő az iskola dísztermében. A diáklapban erről megjelent színikritika²⁵ dicséri az előadást, felsorolja a színdarab betanítóit, a tanárokat: Reischel Artúrt és Szántó Bélát, valamint a szereplőket: Nemezc Károly és Gyárfás Tamás főszereplőket, Juhász,

Iskolai önképzőkör

■ A diákszínháztársaság egyik helye, fóruma az önképzőkör. A piarista iskolában akadémiának nevezett önképzőkör a tanórai tevékenység kiegészítésére szolgált. Itt az önálló munkára vállalkozó diákok kipróbálhatták magukat: felolvasták, megvitatták saját alkotásaikat, dolgozataikat, irodalmi próbálkozásaikat; szavakat adtak elő; egymás teljesítményének kulturált és szakszerű bírálatában gyakorolták magukat. A magyar, az erdélyi piarista iskolák színpadain olyan színháztársaság hagyomány alakult ki, amely a hivatásos színháztársaság hazai elindulásának útját egyengette, az első hivatásos előadások szerzői közt nem egy piarista tanár volt.

A piarista iskola a zenei oktatásban is jeleskedett, a kórus szervezés hagyománnyá vált, az iskolai szereplések mellett a templomi, egyházi ünnepek fényét emelve. A piarista iskolások részvételével tartott ünnepélyek és ünnepi istentiszteletek kiemelkedő kulturális eseménnyé magasztosultak. Az énekkar jelentőségére mutat a kolozsvári piarista társház történetét (*historia domus*) tartalmazó kötet egy feljegyzése az 1861–62-es évből: a háztörténetben, ahol egyébként a rendi eseményeket, a rendtagok tevékenységét rögzítették, megörökítésre érdemesnek ítélték az iskolai Dalárda megalakulásának tényét.²⁷

Az évenként egyre több információt közlő kolozsvári piarista iskolai évkönyvekben az 1874–75-es tanévben szerepel először a tanügyi adatok alpontjai közt az önképzőkör. Ennek első rendszeres összefoglalóját az 1879–80-es értesítőben Horvát Sándor írta meg *Az önképző körök a jelenlegi iskolai rendszerben* címmel.²⁸ Az 1887–88-as értesítőben Kis Sándor, az önképzőkör vezetője évfordulós összefoglaló tanulmányt közölt *A kolozsvári Róm. Kath. főgymnasium önképzőkörének huszonöt éve 1863–1888* címmel.²⁹ Az 1905–1906-os tanév iskolai értesítőjében 14-es sorszámmal a kolozsvári Nemzeti Színházban tartott előadásokról³⁰ olvashatunk, a tanári kar nyilvánosságot érintő tevékenységei közt pedig arról értesülünk, hogy Récsei Ede piarista tanár felolvasott a Szent Antal Társaságban *Oberammergau és passiójátéka* címmel.³¹ Az 1906–1907-es tanévben az önképzőköri tevékenység keretében értekező és ismertető munka született *Színházaink erkölcsrontó hatása* címmel, szerzője Bocsán János VIII. osztályos.³² Az önképzőkör titkára György Lajos,³³ aki 11 bírálat szerzője.³⁴

Az előadások programjának sorolásakor szerepel a melodráma műfajmegjelölés, ami zenés kísérettel előadott szavaltot jelent, s amely egészen a II világháborúig az iskolai előadások kedvelt műfaja.³⁵ A tanári karnak a nyilvánosságot érintő személyes viszonyairól, azaz irodalmi és közművelődési tevékenységéről minden évben külön rubrika szól, ebben az évben innen a következő adatokat olvashatjuk: Erdélyi Károly az ifjúsági színelőadásokat rendező bizottság tagja, Kalcsok Leó „felolvasott az Erdélyi Irodalmi Társaságban, Az éhség (golod) cz. szocialista drámát ismeretette; [...] fordított lengyelből: Gavalevicz: A findzsa című víg monológot, Sienkiewicz: Légy boldog beszélyt, Trifkovicz Kosta: A szerelmes levél vígjátékot, spanyolból: Vitalis: A túlsúfolt szálló, vígjáték”; Rietly Károly „conférencet tartott Erkel Ferencz: Bánk-bán ifjúsági előadáshoz”.³⁶

A Nemzeti Színházban tartott előadások felsorolásánál 1910–11-ben 11 ifjúsági előadásról szól a krónika, köztük Szentgyörgyi István jeles kolozsvári színész 40 éves színészi jubileumára *A peleskei nőtáruist* adták elő, Shakespare *Macbethjé*hez pedig a piarista Rietly Károly tartott bevezető fejtegetést.³⁷ Megtudjuk, hogy Csipkés

Ilonka tanítónő-képezdei zenetanár kezdeményezésére három zenetörténeti előadást is rendeztek az ifjúságnak a színházban, két alkalommal a magyar zene 17–18. századi történeti fejlődéséről volt szó, egy előadás Erkel Ferenc születésének századik évfordulójára készült. Énekszámokat is bemutattak, voltak magyarázó fejtegetések és felolvasások is... „A kezdet sikere folytatásra buzdított” – jegyzi meg a krónikában.³⁸ Az 1911–12. tanévben szombat délutánonként rendkívüli árleszállítás mellett „színre kerültek az ifjúsági előadásokat rendező színügyi bizottságtól elfogadott s az iskolai tanulmányokat kiegészítő és magyarázó magyar irodalmi és klasszikus művek. Minden előadást egy bevezető fejtegetés előzött meg, amelyben az ifjúság a színrekerülő darab magyarázatát kapta.” Megnézhették a *Déryné ifiasszony*, *Filozófus*, *Pártütők* című darabokat, a *Bánk bán* új rendezéssel és díszletezéssel került színre, a *Házi tücsök* című opera Goldmark Károlytól, a *Szökött katona*, a *Pártütők*, a *Kegyenc*, a *Liliomfi*, a *Proletárok*, a *Sasfiók*, a *Bizanc* is műsoron szerepelt. Rietly Károly igazgatóhelyettes tartott bevezetőt Goldmark Károly *Házi tücsök* című operájához.³⁹

Az 1911-től működő katolikus leánynevelő intézet, a Marianum szinte az első perctől csatlakozott e kezdeményezéshez. Mivel az iskola tanulói olyan népes közönséget jelentettek, hogy a matinékra nem értek volna mind el az érdeklődők, az iskola vezetősége a színház vezetőivel egyetértésben külön matinékra járt.⁴⁰ Ebben az évben a *Bánk bán*, a *Tolonc*, *Hoffmann meséi* és a *Csongor és Tünde* szerepelt azon a műsoron, amelyet a színház a leányiskola növendékei és vendégei (a Mária Valéria és Augusteum árvaház, a Süketnémák és Vakok Intézetének diákjai) számára rendezett.⁴¹

Az önképzőköri életre és tevékenységre nézve nagy csapás volt az 1926–1927-es tanév végén kelt állami rendelet, amely betiltotta, megszüntette e keretet.⁴² Az önképzőköri tevékenység rövid időre újraindult a negyvenes évek elején,⁴³ és a kommunista iskolareform nyomán történt megszüntetésig ismét betöltötte szerepét a diákság tanórán kívüli nevelésében: „a körnek jótékony hatása észlelhető volt a tagok bátor fellépésén, öntudatos szereplésén, önálló működésén, főleg pedig a vallásosság elmélyítésében, a hazafias érzés gyarapításában és a szellemiek fejlesztésében”.⁴⁴

■ JEGYZETEK

1. *Egy gyenge nő is tud tanúságot tenni, ha megéli a saját hivatását.* Dénes Anna Szeréna SSS az egyetemistákkal való kapcsolatáról beszél. Keresztény Szó 2008/2. <http://www.keresztenyszozszo.katolikos.ro/archivum/old/index.html>. (Letöltés: 2016.01.08.)

2. Néhány gyűjtemény az erdélyi anyagból: Alszeghy Zsolt – Szlávik Ferenc (kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta): *Csiksomlyói iskoladrámák*. Bp., 1913; Bándi Vazul: *Csiksomlyói misztériumok*. A csiksomlyói Róm. Kath. Főgymnasium értesítője az 1891–92 tanévről. Csik-szeredában Ny. Györgyakab Mártonnál 1892. 3–25; Demeter Júlia (s. a. r.): *Iskoladrámák: XVIII század*. Bp., 1995; Demeter Júlia (szerk.): *„Nap, hold és csillagok, velem zokogjatok!” Csiksomlyói passiójátékok a 18. századból*. Argumentum Kiadó, Bp., 2003; Fülöp Árpád: *Csiksomlyói misztériumok*. A csiksomlyói róm. kath. főgimnázium értesítője 1892; Fülöp Árpád: *Csiksomlyói nagypénteki misztériumok*. Bp., 1897; Fülöp Árpád: *Csiksomlyói prologusok*. A csiksomlyói róm. kath. főgymn. értesítője 1891/92. 3–25; Kilián István (szerk.): *Minorita iskoladrámák*. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII század) Bp. 1989; Demeter Júlia – Kilián István – Kiss Katalin – Pintér Márta Szuszanna: *Piarista iskoladrámák*. Bp., 2002.

3. „A hivatásos magyar színjátszás 1790-ben indult el, de még ezután is évtizedekig együtt élt a diák- és a hivatásos színjátszás. Ahogy a piarista tanárok példái mutatják, a legjobb iskoladráma-szerzők alkalmazkodni tudtak az új feltételekhez is. Sok helyen, így Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Nagyenyeden kétirányú volt az út a hivatásos és az iskolai színpad között: a hivatásos színpad sikerdarabjait az ottani iskolákban is bemutatták. Ezzel tehát végérvényesen megszűnt mindenfajta didaktikus, kegyes célkitűzés, s csupán a szórakoztatás igénye maradt. Ez utóbbinak a színpad, akár az iskolai, akár a hivatásos, kiválóan megfelelt. Mindez megerősíti azt a korábbi döntést, hogy a magyarországi iskolai színjátszás történetét a 18. század végén, 1799-cel le kell zárunk.” Lásd Kilián István: *A piarista iskola, színház, színjáték és dráma*. In. Demeter-Kilián-Kiss-Pintér: *Piarista iskoladrámák* 23–24.

4. Bodó Márta: *Népnevelés, népművelés a színjátszás eszközeivel az Erdélyi Iskola hasábjain*. In. Uő.: *Iskola és színház. Az iskoladráma neveléstörténeti és pedagógiai szerepe*. Verbum, Kvár, 2009, 160–172.

5. A katolikus lapok közül például *A Hírnök*, az *Erdélyi Magyar Lányok*, a *Jóbarát*. Ez utóbbiról lásd Bodó Márta: *Jóbarát. Egy erdélyi katolikus ifjúsági lap a két világháború között*. Verbum, Kvár, 2013.

6. A Báthory István által alapított kolozsvári, eredetileg a jezsuitákra bízott iskolát a rend feloszlását követő kényszerű távozása után három évvel királyi rendeletre vették át a piaristák. Az iskola történetéről lásd Dr. Salzbauer János: *A kolozsvári kegyes-tanítói rendház és román. Kath. Főiskola évszázados története vázlata*. Értesítő az 1876–77-es iskolai évről (kiadja: Várady Móricz igazgató), 1–52; Dr. Erdélyi Károly igazgató: *A kolozsvári román. Kath. főgymnasium története*. Iskolai értesítő az 1897–8. évre. Kvár, 1898, 7–141.
7. A Szűz Máriáról, Jézus anyjáról elnevezett leánynevelő intézet az akkori kolozsvári Szent Mihály plébánia művelt és világot látott plébánosának, Hirschler Józsefnek a kezdeményezésére alakult. Az épület 1910–1911-ben épült Hübner Jenő tervei alapján, s a kor egyik legmodernebb erdélyi iskolaépülete volt, a város első vasbeton épülete, tornateremmel, fürdővel, internátussal. Az épületet 1911. december 10-én az akkori erdélyi püspök, az iskolaszeregetéről ismert gr. Majláth Gusztáv Károly püspök szentelte. Az intézet igazgatója a mindenkor kolozsvári belvárosi plébános volt, a lánynevelést a Miasszonyunkról nevezett Szegény iskolanővérek szerzetesrendjére bízta, akik Kolozsváron már 1907 óta a külvárosban levő Augustuszeumban neveltek s oktattak leányokat. A Marianumba egész Erdélyből jöttek növendékek, nemzetiségre és felekezetre való tekintet nélkül, az ő befogadásukra 1914–1916 közt bentlakás épült. Az iskolaépületben az idők folyamán négyféle tagozat működött: polgári és elemi leányiskola, női felsőkereskedelmi iskola, leánygimnázium. 1911–918 között egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam, illetve háztartási iskola is volt itt. Az alagsorban működött a Providentia nyomda. 1911–1948 között 26 701 tanuló végzett, köztük 4404 bentlakó. Az intézet kiadványai: a szokásos értesítők (1911–1938 között rendszeresen), iskolai évkönyv (1942–1943), illetve az *Erdélyi Magyar Lányok* ifjúsági folyóirat (1924–1931). Lásd *Emléklapok a Marianum történetéből*. Kvár, 1927.
8. A diákmatinéik sikerének egyik titka éppen a bevezető magyarázatokban rejlik, amelyeket az előadás egészének igényességével készítettek elő a város legkiválóbb irodalmárai, köztük a katolikus iskolák tanárai. Ezeket az értekezéseket kötetbe gyűjtötték s kiadták, s a diákság szép számmal vásárolta. A diákmatinéik elhangzott előadások jellegére, irodalomkritikai irányára s az iskolai tananyaggal való kapcsolatra vonatkozóan elmagyarázó és szövegek vizsgálata. Az 1904-ben kiadott *Bevezető fejtegetések* az 1901–1903 közt a kolozsvári Nemzeti Színház diákmatinéinak bevezetéseként elmondott ismertetések, bevezető előadások szövegét tartalmazza. Huszonnégy ilyen bevezető előadást gyűjt egybe, a szerzők: Versényi György (3), Csengeri János (2), Erdélyi Károly, Sólyom János (2), Kiss Ernő (2), Erdélyi Pál, Rietly Károly (2), Kovács Dezső (2), Felméri Albert (3), Imre Sándor, Cs. Papp József (2), Pálfi Márton, Seprődi János, Haraszi Gyula, Erdélyi Károly a gimnázium igazgatója, Rietly Károly ugyanott tanár, az önképzőkör felelős tanára, a színházlátogatások szervezője és felügyelője, Haraszi Gyula, Csengeri János és Cs. Papp József egyetemi tanárok, Versényi György, Kovács Dezső, Seprődi János, Pálfi Márton, Sólyom János, Kiss Ernő szintén tanárok, Erdélyi Pál az egyetemi könyvtár igazgatója. Az e kötetbe gyűjtött bevezetők a következő darabokról szólnak: Szigligeti *Székötök katona* (Versényi), Shakespeare *Coriolanus* (Csengeri), Katona *Bánk bán* (Erdélyi Károly), Csiki *Mukányi* (Sólyom), Vörösmarty *Marót bán* (Kiss), Csepreghy *Sárga csikó* (Versényi), Kisfaludy *Pártitűk* (Erdélyi Pál), Shakespeare *Macbeth* (Rietly), Tóth E. *Tölcscs* (Kovács), Jókai *A szigetvári vértanúk* (Felméri), Molière *Szeleburdi* (Csengeri), Schiller *Az orleansi szűz* (Imre), Carlo Goldoni *A kíváncsi asszonyok* (Cs. Papp), Szigligeti *Trónkeresők* (Felméri), Madách *Az ember tragédiája* (Versényi), Szigeti J. *A vén bakancsos és fia a huszár* (Sólyom), Rákosi *Aesopus* (Pálfi), Shakespeare *III. Richárd* (Seprődi), Schiller *Tell Vilmos* (Cs. Papp), Tóth E. *A falu rossza* (Kovács), Kisfaludy K. *Csalódások* (Felméri), Molière *Képzelt beteg* (Haraszi), Erkel *Hunyadi László* (az egyetlen opera, amelyet március 15. tiszteletére adott elő a színház) (Rietly) és Szigligeti *Fenn az érmény, nincsen kas* (Kiss).
9. Ifjúsági folyóirat a leányifjúság számára, megjelent 1920. november 15-től 1931. december 20-ig, szerkesztője Kende János, a Marianum tanára volt, munkatársak: Bitay Árpád, György Lajos, Kristóf Gyula, Walter Gyula, a fiatalok közül itt közölt Bányai László, Dsida Jenő, Kiss Jenő, Kolozsvári Grandpierre Emil, Szemlért Ferenc.
10. A tíz füzetből álló sorozatot id. Xántus János szerkeszti 1925–26-ban.
11. A kolozsvári gimnázium értesítői 1914–1944. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL) I. 12. j. 3. doboz. Értesítők; A kolozsvári Marianum értesítői 1912–1923, 1940–1942. GYÉL I. 12. j. 4. doboz. Értesítők.
12. Iskolai értesítő 1924–25. 31.
13. Iskolai értesítő 1925–26. 35.
14. Uo. 43.
15. „Az önképzőkör megszüntetése után az előadásban való gyakorlás szavalóversenyekre, iskolai ünnepélyekre, főleg a Mária-kongregációra maradt. Az ünnepélyeken az ifjúság szerette a drámai jelenetek, kis színdarabok előadását. Ilyenekre nagy igyekezettel készült és előadásukkal sok sikert aratott. Több tanár fáradt az ifjúság ilyenmű kedvtelésének kielégítésén. Récsai Ede: *Diáktipusok és Diák Jókai* című darabjai, dr. Bíró Vencel: *A szent Alapító megtalálja hivatását, Szent Erzsébet*, utóbb *Báthory István* c. színpadi jelenetei, Rácz József színpadra alkalmazásai *A helység kalapácsa*, *Tulogdi Simon*) élénk érdeklődést támasztottak. Az ifjúságnak példaképpel, buzdítással szolgáltak a Magyar Színházban tartott ifjúsági színjelölőadások, melyekhez több esetben az intézet tanárai tartottak bevezető előadást. Előzőleg dr. Perényi József, Visegrádi Lajos, Földvári György, dr. Patay József, ez időkhöz Rácz József, dr. Rózsa József, Csopoti Lajos, dr. Bíró Vencel, Puskás Lajos, majd Reischel Artúr.” Dr. Bíró Vencel: *Az intézet a román uralom éveiben*. In. Karl János (kiadja): *Az erdélyi román. kat. egyházmegyei tanács vezetése alatt álló kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Róm. Kat. Gimnázium Évkönyve az 1940–41. Tanévről*. Kvár, 1941, 13–46 (a továbbiakban: Bíró: *Az intézet a román uralom éveiben*).
16. „A Mária-kongregáció, amely dr. Vezér László, majd Csopoti Lajos vezetése alatt állott, szintén szerette a drámai előadásokat. A kongregáció a kegyesrend alapítójának emlékéért állandóan ápolta, de Vezér László, Csopoti Lajos tanárok több ízben méltatták őt lendületes beszédben. A gyűléseken eszmecserék, előadások, szabadelőadások kapcsán öntudatos, egyéni keresztény világnézet alakult ki. Az 1928–1929. tanévben az intézet termet bocsátott a kongreganisták rendelkezésére, ez olvasó és egyben játéktérül szolgált.” Bíró: *Az intézet a román uralom éveiben* 34–35. Ugyanebben az évkönyvben az év iskolai tevékenységeiről szóló beszámolóban az önképzőkori tevékenységnél olvasunk az önképzőkörön belüli szakosztályok létrejöttéről, ezen belül ilyenek megalakulásáról, mint az Erdélyi Károly szavalókör – a krónika megjegyzi: korábban ezt nem le-

- hetett, most azonban más mellett színpadi jeleneteket és szavalókórust is vittek színpadra, s példaként ez évből megemlíti „a II A osztály növendékei Palkó barátai címen darabot adtak elő”. *Évkönyv* 74.
17. *Iskolai értesítő* 1926–27. 43.
18. *Iskolai értesítő* 1927–28. 30.
19. *Iskolai értesítő* 1931–32. 31.
20. Az 1926. február 15-i lapszám 98. oldalán a Mária-Kongregációnak fenntartott rovatban.
21. *Jóbarát* 1936. április 15., 179.
22. A *Jóbarát* Kalazanti szt. József megtalálja hivatását címmel közöl egy jelenetsort, lásd 1931. december 15., 84–85. A téma nem véletlenül a hivatás: a piarista rendháztörténet írója az 1925/26-os évre vonatkozóan ezt jegyzi meg: „A húsvéti szünet után az előadások rendesen megkezdődtek, csak a nagy tanárhány miatt a tanárok eléggé meg voltak terhelve.” Az 1927/28-as évben pedig ezt jegyzi fel: „Feltűnően megapadt a gimnáziumban működő rendtagok száma. Beleszámítva a házfőnököket és az igazgatót is, nyolcan tanítottunk a gimnáziumban.” Talán ez is magyarázza, miért született a rendalapítóról és annak papi hivatásáról színdarab pont ekkoriban. Vö. *A kolozsvári kegyesrendi társház története 1921–1948.* 43. és 54.
23. *Jóbarát* 1933. november 15.
24. *A kolozsvári kegyesrendi társház története 1921–1948.* 77. Az Erdélyi Katolikus Státus Levéltárában (EKSL) az VII.1/a számozású dobozban.
25. *Iglói diákok – diák-alakításban* címmel W. J. aláírásával jelent meg.
26. *Jóbarát* 1936. december 15., 81.
27. „Hoc annus scholasticus 1861/62 coabit inter juvenes fui dictum »Dalárda« pro exercitio cantus.” *Historia Domus Claudiopolitanae. Acta Visitationes Canonicae. Ab annis 1845.* A rendháztörténet 1845-től 1921-ig. EKSL VII.1/a doboz. (A kötet eredeti számozása: 11.)
28. *Értesítő az 1879–80-as iskolai évről* 5–48. A terjedelmes, több mint 40 oldalas tanulmány az önképzőkori tevékenység neveléstani elméleti hátterét, pedagógiai céljait összegezi.
29. *Értesítő az 1887–88-as iskolai évről*, 1–77. Az önképzőkör céljáról, „hasznáról” írja: „Középiszkoláink nevelés-tanítási ügyében nagy jelentőségűeknek tekintem én az úgynevezett önképzőköröket, nem azért, mintha az önképzőköröket akár a »tudományos képzés«, akár a »megélhetés« érdekében segítőkül szeretném venni: hanem azért, mert nálunk, kiknek minden alkalmat meg kellett ragadnunk nemzeti fejlődésünk elősegítésére, ennek az intézménynek innen-onnan százesztendő szerencsés multja van (S. Kis Jánostól máig). Azt hiszem, hogy ennyi időnek sok irányra kiható eredményes munkája eléggé jelentős ok arra, hogy a középiszkolások önképzőköreinek létjogát megvédelmezzük. A jelen tanévben történt, hogy az önképzőkörök javára és ellenére tanügyi férfiak magas helyen nem kevés szót váltottak. Még nem fejezték be vitájukat, de döntő véleményül eddig az maradt fenn, mely pártolólág nyilatkozott az önképzőkörök érdekében.”
30. A színházi matinék sorozata a 20. század elején kezdődött. 1900-ban Janovics Jenőt, aki 1896-ban színészként lett a kolozsvári társulat tagja, a színház művezetőjének nevezték ki. Az ekkor 28 éves, tehetséges és ambiciózus fiatalember működése színháztörténeti korszakot teremtett. Ő vezette át a társulatot az 1906-ra felépült új színházépületbe, a régi Farkas utcai elbúcsúztatva, s az ő megbízásából s irányításával készült el a Sétatéri nyári színpad épülete 1910-ben, amely az impériumváltást követően a magyar színeszet otthona lett Kolozsváron. Janovics vezetésével 1912–13-ban a görög klasszikusokból mutattak be antik drámasorozatokat, az 1913–14-es évadban Shakespeare-ciklust, s új kortárs darabokat játszottak: Maeterlincket, Strindberget, Hauptmann-t. Janovics kezdeményezte ismeretterjesztési és közönségnevelési szándékkal az ifjúsági előadásokat 1900-ban, művezetői működése idején, ezek folytatódtak távolléte idején is, alig egy évvel a pesti színház hasonló kezdeményezése után. Az ifjúsági előadásokat Janovics igazgatói működése során továbbfejlesztette, *Magyar drámatörténelmi előadások* címmel 1911 októberre s 1912 márciusa közt 28 magyar színművet nézhettek meg az érdeklődők.
31. *A főgimnázium értesítője* az 1905–06-os tanévről. 119.
32. *A főgimnázium értesítője* az 1906–07-es tanévről. 62.
33. Későbbi egyetemi tanár, Márton Áronnak kolozsvári egyetemi lelkész korában eszmei társa, együtt indították el a katolikus pedagógiai folyóiratot, az *Erdélyi Iskolát*.
34. *A főgimnázium értesítője* az 1906–07-es tanévről. 64.
35. Uo. 69–70.
36. Uo. 116.
37. *A főgimnázium értesítője* az 1910–11-es tanévről. 73.
38. Uo. 73–74.
39. *A főgimnázium értesítője* az 1911–12-es tanévről.
40. *A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánővérek vezetése alatt álló Marianum kolozsvári róm. katolikus tan- és nevelőintézetének értesítője* az 1912–13-as évről (összeállította az igazgatóság). 45–46.
41. Uo. 46.
42. A sajnálatos eseményt a piarista iskola évkönyve megörökítette. Vö. Bíró: *Az intézet a román uralom éveiben*; az erről szóló fejezet címe: *Az önképzőkör megszüntetése. Annak pótlása*, 34–36.
43. „A boldog visszatérés évében még nem tudtunk annyira erősek lenni, hogy az önképzőkör megalakítására is gondoljunk. Jelen iskolai évben azonban szervezkedtünk és az 1941. október 10-én megtartott alakuló gyűlésen kimondottuk, hogy az 1927-ben a helyzet nehézségei miatt működését megszüntető Szent Erzsébet önképzőkört újra életre hívjuk. [...] A farsangi gyűlés humoros műsorával derűs hangulatot teremtett, főleg az »Élő szobor« c. kétfelvonásos színmű sikerült megjátszásával.” A kereskedelmi leányközépiszkola egyesületei, *A kolozsvári Marianum Róm. Kat. Leánynevelőintézet Évkönyve* az 1941/42. iskolai évről (a fennállás 31. évében, szerk. dr. Gyöngyösi M. Aurélia leánygimnáziumi igazgató), 55.
44. Uo.